

Nederland, waaraan dan de inspanning van individuele personen en organisaties hier te lande tegenwicht trachtte te bieden. Daarbij had men met de extra moeilijke omstandigheid te maken van de grote verscheidenheid van categorieën der repatrianten, die bovendien op zeer verschillende tijdstippen tussen 1945 en 1968 in Nederland aankwamen. De individuele en de collectieve ervaringen en omstandigheden liepen dan ook nog wezenlijk uiteen, zelfs binnen éénzelfde categorie.

Dat alles viel niet gemakkelijk in een algemeen overzicht te vatten, temeer niet wanneer men zich daarmee tevens wilde richten tot de betrokkenen in al hun buitensporige verscheidenheid door het bieden van praktische informatie, een overzicht van wettelijke regelingen ten behoeve van Indische oorlogsgetroffenen en van de Indische organisaties in Nederland. In kort bestek hebben de auteurs niettemin beide doelstellingen weten te realiseren. Hun onderzoek in de verwarde en controversiële materie is met grote objectiviteit, vakkundigheid, spurzinnigheid en vindingrijkheid verricht. In weerwil van de gekozen zakelijke publikatievorm van hun resultaten leest men grote gedeelten ervan als een detectiveroman, waarin geen détail dat ook maar enigszins relevant kon worden geacht is verwaarloosd of over het hoofd gezien. Alle verzamelde gegevens zijn consciëntieus gewogen op hun inhoudelijke en kwantitatieve betekenis. De over het algemeen met weloverwogen terughoudendheid gegeven oordelen en conclusies zijn zonder uitzondering zeer solide.

H. Baudet

T. Anbeek, *Na de oorlog. De Nederlandse roman 1945-1960. Synthese* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1986, 206 blz., f35,50, ISBN 90 295 0053 0).

'In principe zijn er voor een beschrijving van de Nederlandse roman tussen 1945 en 1960 drie selectieprincipes denkbaar' schrijft Anbeek op bladzijde 143: 'het oordeel nu, het getal en het oordeel toen'. Het eerste criterium heeft zijns inziens als groot nadeel, dat het vooral iets zegt over esthetische opvattingen in het huidige tijdsgewricht en misschien maar heel weinig over de tijd waarin de besproken boeken verschenen. Het tweede criterium lijkt met harde gegevens (verkoopcijfers, enquêtes over leesgedrag en dergelijke) te werken, maar nog afgezien van de onderzoekstechnische problemen rond dit soort gegevens zijn er zwaarwegende bezwaren tegen aan te voeren: over de eigenlijke ontvangst van de romans, de beleving ervan door de lezers zeggen zulke cijfers weinig tot niets. Daarom acht Anbeek het derde criterium, de toenmalige literaire kritiek de moeite van toepassing waard. In vier hoofdstukken bespreekt hij bovenal de receptie van de nieuw verschijnende romans in de literaire tijdschriften en de literaire rubrieken van meer algemene bladen. In die hoofdstukken gaat het er dus voornamelijk om wat 'de literaire gemeente van toen bewoog' (158). Als hij het heeft over 'men' betekent dat dus 'het handjevol recensenten waarvan we het gedrukte getuigenis overhebben' (81). Het beeld dat zo naar voren treedt is overigens interessant genoeg. Het blijkt vooral om 'ontluisterend proza' te gaan, dat door de overwegend veronturuste recensenten algemeen gezien werd als 'een gevolg van de oorlogservaringen van de jonge auteurs én als een neerslag van de deprimerende sfeer in naoorlogs Nederland' (146). Van enig idealisme is bij deze auteurs geen sprake. Het verrast derhalve niet in het register vast te stellen dat A. Blaman, W. F. Hermans, H. Mulisch, G. K. van het Reve en S. Vestdijk de meest genoemde auteurs zijn.

Toch laat Anbeek het niet bij deze beschrijving en bespreking van de literaire kritiek. Speciaal in zijn afsluitende vijfde hoofdstuk, maar bijvoorbeeld ook in een interessante beschouwing over de vraag of de Nederlandse romanproductie in het besproken tijdvak sterk door het Franse existentialisme is beïnvloed (95-104: Anbeek meent dat die invloed sterk gerelativeerd moet worden), beziet hij zijn materiaal ook onder andere gezichtspunten. Daarmee wordt dit vijfde hoofdstuk voor historici direct verreweg het meest belangwekkende, te meer daar Anbeek ook de bekende vraag naar continuïteit en verandering als gevolg van oorlog en bezetting aan de orde stelt. Op overtuigende wijze betoogt hij dat het enerzijds heel goed mogelijk is het standpunt in te nemen, dat van een scherp onderscheid tussen het proza van voor 1940 en dat van na 1945 nauwelijks sprake is. Vestdijk kan dan gelden als de 'levende trait d'union' (153) en, hoezeer verscheidene naoorlogse auteurs zich ook graag tegen Ter Braak afzetten, het 'programma voor een levenshouding die de jongeren na 1945 in praktijk zullen brengen' (157) was bij diezelfde Ter Braak al te vinden. Maar anderzijds was de diepe eigen overtuiging van de naoorlogse auteurs, dat zij nu juist wel sterk onder invloed van die wereldoorlog stonden en dat die zo somber en treurig makende naoorlogse samenleving hoofdoorzaak van de toon en inhoud van hun romans was, natuurlijk evenzeer van groot belang. De eigen ervaring kan niet weggeredeneerd worden.

Verhelderend in dit laatste hoofdstuk is ook dat Anbeek in zijn afsluitende paragraaf uitdrukkelijk op de beperkte geldigheid van zijn bevindingen, gebaseerd op de literaire kritiek, wijst. Karakterisering van de jaren 1945-1962 als 'tijdperk van de angst' (160) zou op basis van zijn onderzoek in zekere zin heel adequaat zijn. Maar het is zeer de vraag of dat voor veel grotere groepen dan die literaire gemeente, laat staan voor de samenleving als geheel, op gaat. Een stevig gebaseerd antwoord kon Anbeek natuurlijk niet geven, maar zijn suggestie is dat dit niet het geval is. Tenminste twee argumenten daarvoor zijn in zijn betoog te vinden. Ten eerste lijkt het erop dat het 'officiële wederopbouwoptimisme' (de term is van Kouwenaar; 158) en misschien nog meer de uitbouw van een rechtvaardige samenleving onder leiding van 'vader Drees' (161) wel degelijk ook op een stevige steun in de samenleving konden rekenen. Ten tweede blijkt uit enquêtes naar lezersgedrag dat niet de in de literaire kritiek besproken auteurs het meest geliefd bij de lezers waren, maar de vertellers Anne de Vries, A. M. de Jong, Jan de Hartog, Ina Boudier-Bakker, Piet Bakker, A. den Doollaard en Anton Coolen (131 en 144). Zo vormt dit laatste hoofdstuk eigenlijk een zeer overtuigend pleidooi voor een receptiegeschiedenis met een veel breder gezichtsveld dan dat van de literaire kritiek alleen, al moet tevens erkend worden dat de onderzoeksproblemen daarbij zo groot zijn, dat een publikatie vermoedelijk nog heel lang op zich zou hebben laten wachten.

Kortom: Anbeek heeft naast een interessant overzicht van de receptie van nieuwe romans in de kring van de literaire critici een heel boeiende essayistische bijdrage geleverd aan onze kennis van het geestelijk klimaat in de eerste vijftien à twintig jaar na de bevrijding.

J. C. H. Blom

G. C. Zijlmans, *Eindstrijd en ondergang van de Indische bestuursdienst. Het corps Binnenlands Bestuur op Java 1945-1950* (Dieren: De Bataafsche Leeuw, 1985, 374 blz., f45,-, ISBN 90 6707 071 8).

In de meeste studies over de dekolonisatie van Nederlands-Indië, vooral in die van Neder-